

Dwa przysł – DWA PRZYSŁOWIA O PLEBANIE – Szkoła I Nauka
Kalendarz Przysł – "Kalendarz Przysłów Polskich". Kalbi.pl.

Надійшла до редакції 12 жовтня 2016 року.

VERBALIZATION THE CONCEPT OF DIGNITY IN POLISH DICTIONARIES

Vasylyna Chaban

Department of General Linguistics at Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract

Background: The object of the study is the concept of DIGNITY. The justification of the research is predetermined by the lack of such investigation in Polish linguistics. The background for the article is also determined by the lack of similar studies in the sphere of Cognitive Linguistics.

Purpose: The article aims at analysing the cultural concept of DIGNITY in the minds of the bearers of the Polish language and culture based on the data incorporated from the lexicographical sources and collection of folk sayings and proverbs.

Results: The article dwells upon the most important features of this concept in the Polish language and culture. The study investigates the language conceptualization of this concept in the system of the Polish language and folk maxims and sayings.

The definition of the lexeme of *dignity* reveals the compliance with higher moral principles and the understanding of value; good name, good character claiming attention and respect; the last name. DIGNITY is the principal regulating mechanism of behaviour and development of positive human values which become apparent in the process of human interaction. A man of worth respects himself and is as well proud to be an honourable man. DIGNITY concerns both a separate human and the society in general; it could be regarded as both individual and collective notion.

Discussion: The suggested analysis revealed cultural and linguistic peculiarities of the concept of DIGNITY in the Polish language and culture. The conducted research is not exhaustive-since it provides potential perspectives for further research of the Polish concept of DIGNITY, in particular, in terms of comparative studies with correlative concepts in Ukrainian and English languages and cultures with the help of the cognitive definition method.

Keywords: Polish linguistic world-image, conceptualization, a semantic trait, folk maxims and sayings.

Vitae

Vasylyna Chaban, a postgraduate student of the Department of General Linguistics at Ivan Franko National University of Lviv. Areas of academic research: Cognitive Linguistics, Ethnolinguistics, Psycholinguistics.

Correspondence: wasuluna20@ukr.net

Людмила Юлдашева

УДК 811.161.2'367

МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ НОМІНУВАННЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРІВ

У статті визначено основні види мотивації заголовків залежно від статусу мотиватора та способу його відображення. Проаналізовано заголовки сучасних українських творів, для яких характерна пропозиційно-диктумна мотивація з мотиваторами в прямих значеннях; модусна, що ґрунтується на застосуванні мотиваторів з урахуванням оцінкового сприйняття; асоціативна, що передбачає використання знаків-мотиваторів у метафоричному значенні; та змішана, що поєднує різні за статусом мотиватори.

Ключові слова: заголовок художнього твору, концепт, пропозиційно-диктумна мотивація, асоціативна мотивація, модусна мотивація, змішана мотивація.

Постановка проблеми. У загальному корпусі номенів заголовки посідають особне місце. Зазвичай вони з'являються на другому етапі творення в процесі номінування фрагмента умовної вторинної реальності – продукту людської діяльності – художнього твору. Тож заголовок – це ядро авторської моделі дійсності, вибудованої у творі. Він виконує функцію актуалізатора текстової інформації й містить у собі семантично згорнутий текст. Саме заголовок стає вихідним пунктом для побудови інтерпретацій твору реципієнтом. Французький структураліст Р. Барт на початку 70-х років ХХ ст. потребу вивчення заголовків мотивував суспільними чинниками: «Функція заголовків вивчена до цього часу недостатньо... Усе ж відразу можна сказати, що, оскільки суспільство повинне через комерційні причини прирівнювати текст до товарного вибору, для будь-якого тексту виникає потреба в маркуванні. Заголовок повинен маркувати початок тексту, чим і подавати текст у вигляді товару» (Bart 133).

Заголовки – своєрідні мікротексти, що відображають загальнокультурний контекст і містять інформацію про епоху, її цінності, ідеї. Це незамкнена лексична мікросистема, що постійно змінюється в просторі й часі, непостійна щодо свого складу, відображає зв'язок між різними письменниками, країнами й культурами.

Семантика досліджуваних мовних одиниць є поєднанням денотативного, сигніфікативного і референтного компонентів, а також конотативних, етимологічних, асоціативних елементів значення. Це неподільна єдність лінгвальної та енциклопедичної інформації.

Заголовок належить до концептуальних категорій тексту, тому особливого значення набувають когнітивно-ономасіологічні дослідження цього феномену, з'ясування особливостей процесу номінування тексту в проекції на операції мислення та інші значенневопороджувальні механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення не вирішених раніше частин проблеми. У сучасній науці накопичено значний досвід вивчення заголовків, переважно з позицій літературознавства і лінгвістики тексту. Зокрема, об'єктами пильної уваги науковців поставали питання типології заголовків та актуалізації їхньої позиції в тексті, класифікації за формою вміщеної в них інформації, а також комунікативні можливості й прагматика заголовків (І. Р. Гальперін, О. В. Джанджакова, С. Д. Кржижановський, В. А. Кухаренко, О. О. Остапчук, О. М. Траченко та ін.). Водночас досі заголовки не проаналізовані в проекції когнітивно-ономасіологічних досліджень, натомість вивчення в такому ракурсі номінування творів розкриває лабораторію творення заголовків, розширює уявлення про особливості номінативного акту з огляду на людський досвід, відчуття, когніцію тощо, ураховує антропоцентричний, психонетичний і креативний принципи номінування творів, відкриває мотиваційні механізми номінування, зокрема акцентує увагу на залежності мотиватора й похідного мотивованого знаку. Цим зумовлена актуальність теми нашого наукового пошуку.

Формування мети і завдань статті. Мета пропонованої статті – проаналізувати мотивацію заголовків сучасних українських творів на підставі зв'язку складників концепту із семантикою та ономасіологічною структурою. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: дослідити типологію заголовків залежно від статусу мотиватора (у конекції знань про позначуване); виокремити різновиди пропозиційно-диктумної мотивації заголовків; з'ясувати аксіологічну специфіку заголовків, для яких характерна модусна мотивація; проаналізувати особливості асоціативної мотивації заголовків. Об'єктом дослідження стали заголовки творів та назви збірок, що з'явилися в літературному просторі порубіжжя ХХ–ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми номінування в мовознавстві, що є об'єктом вивчення ономасіології, завжди були в центрі наукового пізнання. «Предметом теорії номінації як особливої лінгвістичної дисципліни стали вивчення та опис загальних закономірностей мовних одиниць, взаємодії мислення, мови й дійсності в цих процесах, ролі людського (прагматичного) чинника у виборі ознак, які лежать в основі номінації, вивчення мовної техніки номінації – її актів, засобів і способів, побудови типології номінації, опису її комунікативно-функційних механізмів тощо» (Lingvistichesky entsiklopedichesky slovar' 36). Породження мовного знака є прагматичною діяльністю людини, яка внаслідок інтеграції суми знань презентує їх у вигляді нового номена. Такий підхід осмислення номінативного процесу в новітній антропоцентричній парадигмі набуває особливого значення.

Ономасіологічні дослідження мовної діяльності, під час яких вивчення номінативного акту відбуваються в напрямі від конкретної реалії до власне номінування, забезпечують з'ясування семантичної процедури породження і сприйняття мовлення та дають змогу проаналізувати способи фіксації результатів пізнавальної людської діяльності в мові. Унаслідок номінації відбувається перетворення позамовного змісту в конкретну мовну форму. У процесі номінування актуальною може бути лише упорядкована в людській свідомості ментальна структура, яка підведена під певну рубрику досвіду (Kubryakova 203).

На виявлення механізму породження номенів, з'ясування зв'язку ономасіологічної структури зі структурами знань про те, що означає конкретне найменування, аналіз мотиваційних типів номінування спрямована когнітивна ономасіологія.

Важливим здобутком когнітивної ономасіології стала зміна традиційного терміна «мотивація», що виник у словотворі для аналізу та встановлення критерію похідності на семантичній основі (Vinokur). Нині його вживають у трьох значеннях: «1) процес формування семантичного і формального зв'язку похідного слова із твірним»; 2) у теорії номінування формальний і семантичний зв'язок між словами як знаками (відносний план) та їхніми позначуваними (абсолютний план), який виникає під час творення слів; 3) у сучасній когнітивній ономасіології наскрізна в процесі творення номінативної одиниці лінгвопсихоментальна операція встановлення семантичної і формальної залежності мотиватора та похідної номінативної одиниці (мотивованого знака) на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване в етнічній свідомості» (Selivanova, Lingvistichna entzyklopediya 480). Унаслідок цього формується ономасіологічна структура знака, який посідає певне місце в синтагматичних і парадигматичних відношеннях мов, а отже, «мотивація – феномен не лише мовної системи, а й людської свідомості» (Selivanova, Kognitivnaya onomasiologiya 157). Таке розуміння є базовим у нашому дослідженні.

Номінування об'єктів дійсності, зокрема й умовної, вторинної, є віддзеркаленням внутрішнього рефлексивного сприйняття продуцента. Заголовок стає відображенням нового особливого змісту. Ілюктивність заголовка зумовлена авторською інтенцією – стисло передати певну інформацію про твір. Усвідомлений вибір заголовка свідчить про важливість повідомлення, яке автор намагається передати читачам. Акт називання спрямовано на ідентифікацію унікального об'єкта (зокрема літературного твору) за допомогою актуалізації цієї найважливішої, на думку автора, інформації в заголовку. В. А. Кухаренко вважає, що заголовок поєднує конкретизацію і генералізацію змісту твору, яка «пов'язана із залученням до розшифрування змісту заголовка

багатьох значущостей різних елементів художнього тексту, що й дає змогу заголовкові стати знаком типового, узагальнювального, знаком концепту (96). Концепт має когнітивний статус і є своєрідною мисленневою проекцією фрагментів дійсності. За О. О. Селівановою, – це ментально-психонетичний комплекс, ядром якого є диктум пропозиції (вербальні істини, об'єктивні знання про дійсність (її фрагменти), який корелює з асоціативно-терміальною частиною (неістинні, зокрема метафоричні, знання), модусом (оцінний компонент), а також психічними функціями: відчуттями, почуттями, образами, інтуїцією тощо (Kognitivnaya opomasiologiya 240). Заголовок дає змогу акцентувати увагу на інтеріоризованих у концепті властивостях оригінального об'єкта найменування (художнього твору), їхнього зв'язку зі структурою значення та ономасіологічною структурою.

Як засіб вторинного номінування заголовки виникли на підставі переосмислення вже відомих мовних одиниць. Для нього використовують відомі синтаксичні моделі, що формально відповідають словам («Зрада» С. Майданської, «Душа» Ю. Кубай, «Шизгара» С. Батурина), словосполученням («Корінь троянди» Н. Симчич, «Спалені мрії» Г. Ткаченко, «Небо над Віднем» Б. Коломійчука), реченням («Хто повірив Елеонорі Чайці?» Ю. Смаль, «І все-таки я тебе зраджу» Неди Неждани, «Це говорю я» Я. Мельника). Сфера донорства для номінування творів не обмежена тематично, це дійсність у всьому розмаїтті.

Аналіз специфіки добору мотиваторів дає змогу глибше пізнати номінативні механізми та ціннісні й психологічні пріоритети авторів. О. О. Остапчук на підставі характеру мотиваційної ознаки (елемента текстової інформації, закріпленого у внутрішній формі) та способів його позначення розрізняє пряму внутрішньотекстову та асоціативну затекстову мотивацію заголовків (Ostapchuk).

Відповідно до статусу мотиватора й моделі структури знань про дійсність О. О. Селіванова виокремлює дещо інші різновиди мотивації: 1) пропозиційно-диктумну, де використано мотиватори в прямих значеннях, що фіксують в ономасіологічній структурі реальну інформацію про дійсність; 2) асоціативну, яка застосовує знаки-мотиватори в метафоричному значенні; 3) модусну, для якої характерне використання мотиваторів на підставі оцінкового сприйняття; 4) змішану, що поєднує різні за статусом мотиватори (Lingvistychna entzyklopediya 483).

Найпоширенішим процесом утворення нових назв є пропозиційно-диктумна мотивація, оскільки «значна частина номінації у світі має адекватний, об'єктивний характер і передається на основі прямих значень мовних одиниць» (Selivanova, Lingvistychna entzyklopediya 483). На семантичному рівні цей тип мотивації відповідає метонімічному. Метонімічне перенесення, на відміну від метафоричного, відбувається в межах пропозиційної структури фрейму. «Пропозиційний компонент має відповідати критеріям об'єктивності й несуперечливості інформації, відтворюючи «об'єктивну семантичну константу», здатний отримувати відносно істиннісне значення» (Lingvistychna entzyklopediya 483). Об'єктивною константою мислення є диктум, що відповідає події, ситуації. Пропозиційно-диктумна мотивація дає змогу акцентувати в заголовкові одну або декілька текстових ознак, пов'язаних зі змістом твору. У межах пропозиційно-модусної найпоширенішою є предикативно-аргументна, мотиваційна база аналізованих мовних знаків охоплює мотиватори, що позначають суб'єкт («Сестра» Є. Кононенко, «Маруся» В. Шкляра, «Орлі, син Орлика» Т. Литовченка, «Іван Богун» Ю. Сороки, «Марта з вулиці Святого Миколая» Дзвінки Матіяш, «Емігрантка» В. Гранецької, «Графиня» В. Лиса), об'єкт («Шості двері» І. Роздобудько, «Гуртожиток» О. Деркачової, «Гроно червоних ягід» Т. Литвиненка, «Абонентська скринька» В. Гранецької, «Гудзик» І. Роздобудько, «Крісло» І. Гургула), предикатив («Ненавиджу!!!» О. Деркачової, «Говорити» Т. Малярчук, «Помститися імператору» Т. Литвиненка, «Сподіватись» Ю. Щербака), локатив («Окружна дорога» Ю. Гудзя, «Там, де Південь» О. Ульяненко, «Південний Схід» П. Вольвача, «Третє поле» В. Кожелянка, «Там, за порогом» В. Лиса), темпоратив («Учора і завжди» Н. Очкур, «Останній тиждень» О. Волкова, «Рання осінь» К. Москальця). Мотиватором може бути й інша змістово-фактична інформація, як-от тематична («На брата брат» Ю. Мушкетика, «Кривава осінь у місті Лева» Н. і О. Шевченків, «Хресна проща» Р. Іванчука) чи змістово-концептуальна інформація, концентрована основна ідея твору – результат узагальнення його змісту («Переможців не судять» М. Есаулова, «Зло» Л. Баграт, «Кара» М. і С. Дяченків). Концептуальна інформація засвідчує вищий рівень абстракції й презентує авторське розуміння зв'язків у системі твору.

Досить поширеним є гіперонічний різновид пропозиційно-диктумної мотивації, суть якого полягає в тому, що до назви входять слова-родові поняття (зокрема жанрові актуалізатори «вірш», «сага», «казка» тощо): «Новели для нецілованих дівчат» Є. Кононенко, «Ще одна притча про любов» Л. Волошина, «Казка діда Зигмунда» В. Кожелянка й В. Сердюка, «Бульварний роман» М. Матіос, «Чорне сонце. Дума про братів азовських» В. Шкляра, «Стежка в траві. Житомирська сага» В. Шевчука, «Казки на ніч» Р. Горового та ін. Зазвичай гіпероніми «казка», «дума», «сага» тощо корелюють з аргументними позиціями. Такі «жанрові» назви часом уводять в оману читача: слово на позначення жанру вживається у звуженому значенні, зберігаючи тільки окремі семи. Зокрема, «Пісні про любов і вічність» Любка Дереша – збірка оповідань і новел, проза мандрів у пошуках себе. Із піснею твори єднає поетичність, глибокий психологізм та емоційність. Інколи за означенням серйозним ліро-епічним жанром прихований пародійний зміст, наприклад «Дума про слоника» Юрка Позаяка, що зумовлює появу іронічного відтінку в семантичному просторі найменування після прочитання твору. До групи заголовків із гіперонімічним компонентом варто зарахувати номени на кшталт «Звичайна історія» М. Ладо, «Ось така провінційна історія» Г. Ткачук-Поручник, «Дивна і повчальна історія» О. Клименка та ін., де лексема «історія» також набуває значення гіпероніма – «оповідання, розповідь про кого-, що-небудь» (Slovnuk ukrajins'koyi movy 4: 51).

Характерним компонентом заголовків сучасних українських творів є модус – один з елементів мисленнєвих структур, що полягає в кореляції вербальних і невербальних знань на підставі аксіологічних принципів. Модус – це відповідник повідомлення на рівні мислення, суб'єктивна змінна, що відображає відтінки почуттів. Він співвідносний з диктумом. «Модусний компонент, корелюючи з мисленнєвою сферою, представляє раціональну оцінку, а його зв'язок із психічними функціями відчуттів і почуттів формує сенсорний та емоційний (афективний, емотивний) типи оцінки» (Selivanova. *Lingvistychna entzyklopediya* 484).

О. О. Селіванова з огляду на механізм називання зараховує до метонімічних модусну мотивацію, що виражає авторську оцінку твору та його персонажів. Початок відліку співвідношення оцінки з нормою визначений аксіологічною системою самого автора. Зазвичай маркованість за шкалою «добре-погано» детермінована оцінковими прикметниками («*Дивна така любов*» А. Багряної, «*Час прекрасний*» Ю. Покальчука, «*Добрі пісні про поганих дівчат*» Д. Лазуткіна, «*Злі лелеки*» З. Луценко, «*Любий розпусник*» В. Тарасова). Однак інколи оцінковість закладена безпосередньо в лексемі. Наприклад, слово «шахрай» має виразну негативну конотативну валентність – «хитра, спритна й нечесна у своїх учинках людина» (Slovník ukraýins'koýi movu 11: 423), що налаштовує на відповідне сприйняття героїнь твору «*Шахрайки*» Н. Уварової. Первинна комунікативна настанова руйнується після прочитання твору, де героїні виявляються позитивними.

Дібраний лексичний матеріал засвідчує, що автори зазвичай намагаються підвищити інформативність заголовка, уводячи одночасно до його складу декілька різних елементів текстової інформації, напр.: «*Людина на крижині*» К. Москальця (указівка на героя і його локалізацію), «*Русалонька із 7-В плюс дуже морська історія*» М. Павленко (указівка на героя й акцентування на важливому елементі сюжету).

І. В. Арнольд констатує, що «відношення, які вважають тропами, функціують не тільки в мікроконтексті, а й у заголовках, а через заголовки й на рівні образів, сюжету й тексту загалом» (2). З огляду на семантичну трансформованість заголовків-тропів, для їхнього сприйняття необхідне розвинене асоціативне мислення. Одним з основних механізмів розвитку мовної системи є метафора. О. О. Селіванова, як і Н. Д. Арутюнова, вважає, що метафора заперечує входження об'єкта до того класу, до якого насправді він належить, і стверджує його належність до категорії, до якої він не може бути зарахований раціонально (Cognitivnaýa opomasiologiya 17). Під час асоціативної мотивації мотиватора походного номена вибирають з асоціативної частини фреймової когнітивної моделі, для якої характерні метафоричні елементи, що виникли внаслідок аналогії різних концептів. Такі зв'язки постають на підставі асиміляції (уподібнення окремих складників різних концептів) або синестезії (застосування знаків одних відчуттів для позначення інших). Уважаємо, що метафорична мотивація виявляється не лише на етапі називання твору, а й може формуватися у творі, а потім бути перенесена в заголовок. Уживання художніх засобів для номінування твору активізує читачке сприйняття, створюючи певну перепону для розуміння, та викликає зацікавлення реципієнта.

Поширеними є заголовки-метафори («*Поміж бузкових снів*» А. Багряної, «*Світ навиворіт*» М. і С. Дяченків та ін.). У таких номенах значення переосмислено, розширено, як-от: *дерево* у нашій свідомості може набувати метафоричного значення «душевний стрижень, основа» («*Дерево, що росте в мені*» Ж. Куяви), а лексема «шепотіти» вживається в значенні «шуміти» («*Коли шепоче дощ*» М. Рожка). Той, що «виявляє суворість, різкість, немилосердність, лютість, безсердечність, безжалісність» номінований «жорстоким» (Slovník ukraýins'koýi movu 2: 544). М. Кідрук жорстоким називає небо (роман «*Жорстоке небо*»), тому що там сталася жадлива авіакатастрофа. Сценарій поведінки живої істоти спроектований на концептосфері уявлень про функціонування неістоти, а отже, відбувається уособлення. Слово «перехрестя» у назві збірки «*На перехресті осені й зими*» Ю. Ірванця, що зазвичай є носієм локативної ознаки («місце перетину шляхів, стежок, вулиць» (Slovník ukraýins'koýi movu 6: 315), утрачає цю ознаку й слугує для позначення поняття, яке має темпоральне значення. Відбувається перенесення лише конкретних сценарних вузлів, що зумовлено інтенцією передавання аналогічного образу в межах реципієнтної зони. Унаслідок цього актуальною залишається лише сема «розгалуження». Такі сполучення виникли внаслідок аналогізації різних концептосфер. Дифузно-метафоричний тип перенесення передбачає комплекс асоціацій, що виник на підставі зазвичай онтологічного уподібнення сценаріїв. Зокрема, «кухня» – процес приготування їжі – набуває значення «внутрішні скриті механізми певного явища, дії» («*Таємна кухня погоди*» В. Лиса). Функційний сценарій, пов'язаний з образом «кухня», задіяний частково, відповідно до авторської інтенції. Зауважимо, що Словник української мови в 11 томах кодифікує негативну семантику лексеми «кухня» в переносному значенні: «скрита, закулісна сторона якої-небудь негативної діяльності» (4: 420), проте нині у свідомості носіїв мови вектор із негативним забарвленням утрачено.

В окремих випадках номінування творів базою метафоризації слугують образи (гештальти). Гештальт (нім Gestalt – фігура, структура, цілісна форма, образ) – «константний цілісний складник свідомості, що існує у вигляді фігур, структур, образів і формується через прагнення до структурування поля сприйняття і його усвідомлення незалежно від зміни і варіювання ознак об'єкта» (Selivanova, *Lingvistychna entzyklopediya* 84). Подібність зумовлена «гештальтно» на підставі зорових, слухових, тактильних та інших відчуттів. «Основою метафоричного перенесення нерідко слугує синестезія («психологічне явище виникнення одного відчуття під впливом неспецифічного для нього подразника іншого» (Selivanova, *Lingvistychna entzyklopediya* 647)), напр.: «*Кольорові мелодії*» Ю. Покальчука, «*Солодкий звук*» І. Васильєва. Синестезія належить до сенсорного різновиду асоціативно-метафоричної мотивації. Базою для метафоризації стало використання зорового сприйняття для позначення слухового («*Кольорові мелодії*») та смакового відчуття для

маркування слухового («Солодкий звук»). Зорові і смакові відчуття, що стали донорською зоною, мають яскраво виражений модусний компонент, який містить позитивну оцінку: «кольоровий» – різноманітний, який справляє сильне враження, «олодкий» – що дає відчуття приємності або виражає задоволення, радість, насолоду (Slovník ukrajyns'kojı movy 9: 446). Метафоричний механізм спрацьовує на підставі негативного сприйняття слова «гіркий» – «пов'язаний із неприємностями» – у заголовку «Країна гіркої ніжності» В. Лиса. Негативною модусністю позначена лексема «темрява» у заголовку роману «Перейти темряву» І. Роздобудько, що асоціюється з чимось безвідрадним, сумним: на сторінках захопливого роману передані долі десятків тисяч українок, яких продали в рабство за кордон та змусили працювати повіями, лише декому з них вдасться повернутися на Батьківщину, здолавши темряву.

Асоціативна мотивація характерна для словосполучень-заголовків, водночас між твором і заголовком існує метонімічний зв'язок, адже зазвичай образ, що виник у творі, стає основою заголовка.

Гештальтний різновид асоціативно-метафоричної мотивації заголовків сучасних українських творів, представлений зоровим образом (формою), трапляється досить рідко. До цієї групи можна зарахувати заголовки фігурних віршів «Вітряк» і «Тунель» М. Сарми-Соколовського, «Автопортрет в автобусі» Н. Гончара, «Фенікс-птаха із земель руських» М. Мірошніченка та ін. Особливістю цих творів є те, що зорові й літературні елементи поєднані в одне художнє ціле, а текстовому символі надане візуальне трактування. Варто зауважити, що в цьому разі асоціативна мотивація нашарована на пропозиційно-диктумну.

Значущі деталі твору, винесені в заголовок, можуть мати не лише денотативне значення, а й асоціативне. Зокрема, у заголовку «Камінь серед саду» В. Лис відображає змістове ядро роману. Кам'яна брила серед туману в переносному узагальнювальному значенні – це те, що не можна підняти, а тому назва твору є непрямим фігуральним вираженням проблеми: чи потрібно зважитися підняти брилу, змінити життя, подолати принизливу слабкість, із якою вже неможливо жити. Номінування «Камінь серед саду» характеризує сценарій існування людини, проєктований із концептосфери уявлень про функціонування каменя. Номінування твору «Кирпатий листочок» О. Деркачової відбувається з використанням зменшено-пестливої форми метафоричної номінативної моделі, що є маркером модусного компонента в структурі номена. Отже, змішана мотивація полягає в селекції різних фрагментів структури знань про дійсність для створення номена.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Номінування художніх творів передусім зумовлене прагматичною установкою автора. Характер мотиватора та спосіб його відображення в заголовку – основа для виокремлення різновидів мотивації. Для заголовків творів характерна пропозиційно-диктумна мотивація, де використано мотиватори в прямих значеннях; модусна, ґрунтована на залученні мотиваторів, ураховуючи оцінкове сприйняття; асоціативна, що застосовує знаки-мотиватори в метафоричному значенні; та змішана, яка поєднує різні за статусом мотиватори.

Висновки, отримані внаслідок аналізу матеріалу, дають змогу поглибити прагматичне осмислення ономастичних одиниць, розширити межі загальної теорії власних назв. Висвітленими питаннями не вичерпується проблема функціонування заголовків творів сучасної літератури. Цікавим аспектом у перспективі може стати порівняльний аналіз заголовків літературних творів у діахронному плані.

References

- Arnol'd, Irina. *Semantika. Stilistika. Intertekstualnost'*. (Semantics. Stylistics. Intertextuality). Moscow: Librokom, 2010. Print.
- Bart, Rolan. *Izbrannyye Raboty. Semiotika. Poetika (Selected works. Semiotics. Poetics)*. Moscow: Progress, 1989. Print.
- Dzhandzhakova, Evgeniya. "O Poetike Zaglaviy (About Poetics of Titles)." *Lingvistika i Poetika (Linguistics and Poetics)*. Moscow : Nauka, 1979. Print.
- Galperin, Il'ya. *Tekst kak Obyekt Lingvisticheskogo Issledovaniya (Text as Objective of Linguistic Research)*. Moscow : Nauka, 1981. Print.
- Krzhyzhanovsky, Sigizmund. *Poetika Zaglaviy (Poetics of Titles)*. Moscow: Nikitenskiye Subbotniki, 1931 Web. 12 Oct. 2016.
- Kubryakova, Elena. "Evolyutziya Lingvisticheskikh Idey vo Vtoroy Polovine XX veka (Evolution of linguistic ideas in the second half of the 20th-century)". *Yazyk I Nauka kontsa XX veka (Language and science in the late 20th-century)*. Moscow: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Universitet, 1995. Print.
- Kuharenko, Valeriya. *Interpretatsiya Teksta (Interpretation of Text)*. Moscow : Prosveshcheniye, 1988. Print.
- Lingvisticheskiy Entsiklopedicheskiy Slovar' (Linguistic encyclopedic dictionary)*. Moscow : Sovetskaya Entsiklopediya, 1990. Print.
- Ostapchuk, Oksana. *Nazvaniye Literaturnogo Proizvedeniya kak Obyekt Nominatsiyi (Na Materiale Russkoy, Polskoy i Ukrainskoy Literatury XIX vekov) (Name of the literature work as object of nomination (within materials of Russian, Polish and Ukrainian literature of 19-20th century))*. Diss. Moscow National U, 1998. Abstract. Print.
- Selivanova, Elena. *Kognitivnaya Onomasiologiya (Cognitive onomasiology)*. Kyiv : Izdatel'tvo ukrainskogo fitosotsiologicheskogo Tsentra, 2000. Print.
- Selivanova, Olena. *Lingvistichna Entsiklopediya (Linguistic Encyclopedia)*. Potava : Dovkillya-K, 2011. Print.
- Trachenko, Oksana. *Stilisticheskiye Harakteristiki Zaglaviya kak Znaka Teksta v Sintagmatike i Paradigmatike (na Materiale Angloyazychnogo Rasskaza) (Stylistic characteristics of title as meaning of text in syntagmatic and*

paradigmatic (within materials of English novel)). Diss. Kyiv State Pedagogical I, 1984. Abstract. Print.

Vinokur, Grigoriy. *Zametki po Russkomu Slovoobrazovaniyu (Notes on Russian Words Formation)*. Moscow : Nauka, 1959. Print.

List of Sources

Slovyk ukrayins'koyi movy. 11 tomiv (*Dictionary of the Ukrainian Language*. 11 vols). Kyiv: Naukova dumka, 1970-1980. Print.

Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy (Great Thesaurus of Contemporary Ukrainian). Kyiv-Irpin': Perun, 2005. Print.

Надійшла до редакції 17 жовтня 2016 року.

MOTIVATIONAL TYPES OF NOMINATION OF MODERN UKRAINIAN WORKS OF LITERATURE

Lyudmila Yuldasheva

Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Cherkasy, Ukraine.

Abstract

Background: The article deals with the motivation peculiarities of modern Ukrainian works. The actuality of the research is grounded on the necessity of studying of the act of nomination from the prospective of the cognitive operations and other meaningful creative mechanisms taking into consideration the anthropocentric, mental and creative principles of nomination of the work of literature along with the motivational mechanisms of nomination.

Purpose: The purpose of the article is to introduce the motivation typology of the titles.

Results: The main motivation types of titles are defined according to their motivating character and the mode of their image in the title.

The typology of precedent motivated titles is defined, cognitive status of title motivators is proved, precedent motivators in naming are highlighted in accordance with informative criterion. The titles with pseudo nomination free connection of onomasiological features and the meaning of nominating unit are eliminated.

Discussion: The conclusions made after analyzing of the material give the opportunity to broaden pragmatic understanding of onomastic units, expand the borders of the general theory of proper nouns. An interesting aspect in the prospect can become a comparative analyses of title motivation in the diachronic approach.

Key words: title of a work, concept, propositional and dictum motivation, associative motivation, modus motivation, mixed motivation.

Vitae

Ludmila Yuldasheva is a postgraduate student at the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University of, Cherkasy, Ukraine. Her areas of research interests include grammar, functional linguistics, cognitive linguistics and text linguistics.

Correspondence: lalimduyl@ukr.net